



ПРЕДМЕТ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Митровка Я.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства*

Ужгородського національного університету

У статті досліджується предмет конституційного права Чеської Республіки. Подано визначення предмету конституційного права Чехії провідними чеськими вченими-конституціоналістами. Проаналізовано підходи до тлумачення цієї проблеми.

Ключові слова: предмет галузі конституційного права, конституційне право, Чеська Республіка.

В научной статье исследуется предмет конституционного права Чешской Республики. Даны определения предмета конституционного права Чехии ведущими чешскими учеными-конституционалистами. Проанализировано подходы к толкованию этой проблемы.

Ключевые слова: предмет отрасли конституционного права, конституционное право, Чешская Республика.

The article of constitutional law for Czech Republic is probed in the article. Determination of the article of constitutional law for Czech Republic is given by leading Czech scientists of constitutionalism.

Keywords: article of the field of constitutional law, constitutional law, Czech Republic.

Предмет конституційного права можна класифікувати за різними групами суспільних відносин, що до нього входять, які характеризуються певною однорідністю. Але у вітчизняній юридичній науці такі класифікації ґрунтуються в основному на внутрішніх (вітчизняних дослідженнях) та порівняльних дослідженнях з російськими науковцями. Разом з тим залишається малодослідженим зарубіжна наука, зокрема європейська.

Однією із країн, конституційне законодавство якої в середині 20 століття було відносно відособлене від європейського конституційного розвитку була Чехословацька Республіка, яка у 90 рр. розпалася на дві держави – Чеську Республіку та Словацьку Республіку. Після цього у цих країнах спостерігається активний розвиток науки конституційного права.

Водночас наука конституційного права Чеської Республіки є малодослідженою в Україні. Нова конституція Чехії була прийнята у 1992 році, хоча історія конституційного будівництва почалась ще у 20 рр. XX століття. У вітчизняній юридичній літературі конституційне будівництво в Чехії досліджується Ю.М.Бисагою, В.В.Лемаком, В.Л.Федоренком, О.В.Марцеляком, Є.І.Перешом, Я.В.Митровкою, а також іншими науковцями, зокрема Ужгородського національного університету. В цій статті доповнюються раніше зроблені дослідження та висвітлюються нові аспекти, зокрема, щодо поняття та змісту предмету конституційного права Чеської Республіки. Метою цієї статті є проаналізувати визначення предмету та змісту конституційного права Чеської Республіки провідних вчених-конституціоналістів Чехії. Відповідно до поставленої мети увагу зосереджено на дослідженні робіт та поглядів щодо предмету конституційного права провідних чеських конституціоналістів, зокрема Яна Філіпа, Вацлава Павлічка, Карела Кліми та ін.

Так, чеський дослідник конституційного права Ян Філіп вважає, що конституційне право, як галузь права

врегулює лише визначену частину суспільних відносин, яка складає предмет державного права [1; С. 33-34]. Зокрема, до цього предмету він відносить такі групи суспільних відносин:

1. Суспільні відносини, які виражають сутність держави та державної влади. Насамперед їх визначають конституційні принципи, такі як принцип демократичного режиму, правової держави, поваги до прав та свобод людини, самоврядування та ін. Ключовим питанням в межах цього кола суспільних відносин є визначення змісту форми державного правління.

2. Суспільні відносини, які визначають способи, якими здійснюється незалежна державна влада. В рамках великої кількості форм демократичної влади основне місце займають форми прямої та представницької демократії. Йдеться про відносини, що виникають при проведенні загальнодержавного референдуму або плебісциту, відносини при проведенні виборів, щодо набуття депутатського мандату, функціонування парламенту, відносини між органами законодавчої, виконавчої та судової влади, а також визначення їх статусу. Частиною цього кола відносин конституційного права є організація державної влади. Крім цього, сюди відносяться і правові норми, які визначають систему права Чеської Республіки та правила їх застосування.

3. Суспільні відносини, які визначають способи реалізації права чеського народу на самовизначення та статус національних меншин. Дане коло суспільних відносин Ян Філіп характеризує як спосіб реалізації права на самовизначення чеського народу всередині держави у формі створення незалежної держави, і зовні, що проявляється у статусі рівноправного члена міжнародного співтовариства.

4. Суспільні відносини, що виникають при забезпеченні суверенітету держави та здійсненні зовнішньої політики. Тут йдеться про принципи закордонної



політики, визначення місця держави в міжнародному співтоваристві, питання висилання військ Чеської Республіки до іноземних держав та дислокації іноземних військ на території Чеської Республіки, символіку держави, організацію територіального устрою, визначення державних кордонів та ін.

5. Суспільні відносини, які виражають взаємовідносини держави (державної влади) і особи. Зокрема, мається на увазі взаємовідносини держави між усім суспільством та між окремою особою. Це визначається громадянством, основними правами, свободами та обов'язками громадян, опосередкованими взаємовідносинами держави та особи через політичні партії, громадські об'єднання, іншими об'єднаннями громадян. До цих відносин входить також міжнародна охорона прав людини через посередництво Європейського суду з прав людини.

Поряд з цим, Ян Філіп визначає зміст предмету конституційного права з погляду теорії права. Так, його утворюють суспільні відносини, що стосуються основних засад держави (державної влади, територіального устрою, населення), його форм та організації (відносини між державними органами, які здійснюють окремі державні функції), обмеження влади з погляду на недоторканність особи. З цієї точки зору він розділяє предмет конституційного права на організаційне (внутрішнє) конституційне право, що визначає власне організацію держави та зовнішнє конституційне право, яке регулює діяльність держави щодо особи, колективу, інших держав.

Своєрідне розуміння предмету конституційного права у колективу чеських конституціоналістів на чолі із Вацлавом Павлічком. Вони визначають обсяг предмету конституційного права в залежності від способу визначення поняття конституції. Так, на їхню думку, конституцію можна розуміти у формальному та матеріальному змісті. У формальному змісті слова – це закон, який так і називається і містить сукупність норм найвищої юридичної дії. Таке визначення конституції полягає у визначенні як сукупності особливих правових норм та особливого порядку їхнього прийняття. Автори зазначають, що обмеження обсягу конституційного права лише нормами найвищої юридичної дії, як правило конституцією та конституційними законами, є надто вузьким і використовується рідко. У матеріальному змісті – це правові норми, які врегульовують основні засади взаємовідносин у державі. Таким чином конституцією ці основні засади встановлюються (конститууються). Отже, мається на увазі, що конституційними нормами врегульовується лише основи держави, а поряд з цим вони можуть конкретизуватись і в інших правових нормах. До цих основних відносин автори відносять такі: форма держави, назва, статус, компетенція та взаємовідносини найвищих органів державної влади та їхня внутрішня організація, політичний режим, правовий статус громадян держави, визначення державної політики, конституювання законодавчого процесу та прийняття інших правових норм, а також статус судових органів. З цих двох підходів автори притримуються другого [2; С. 21-22].

В чеській юридичній літературі були спроби визначення змісту предмету конституційного права в залеж-

ності від обрання підходу до розуміння поняття конституційного права. Так, щодо розуміння конституційного права, а звідси і його предмету чеський конституціоналіст Карел Кліма, узагальнюючи наукову думку, зазначає, що воно може опосередковуватися через політичні, правові чи історико-генетичні аспекти. Так, з політичної точки зору конституційне право регулює визначену політичну організацію суспільства, структуру влади, організацію державного управління. В цьому змісті воно виражає уявлення про основні засади суспільства в умовах плюралізму політичних інтересів [3; С. 17-18]. Поряд з цим, В.Клокочка зазначає, що конституційне право є “правом політичним” в таких двох значеннях: представляє право і правову державу для врегулювання політичних процесів та інститутів та стоїть над політичними інтересами, тому що для врегулювання політичних інститутів та процесів об'єднує інтереси різних соціальних та політичних груп [4; С. 16].

Далі К.Кліма визначає історично-генетичний підхід до розуміння конституційного права. Так, конституційне право в цьому розумінні пов'язано із сучасною державою. Воно виникає у зв'язку із революційним розвитком (англійська, французька революції, розвиток класичної демократії після другої світової війни). Назва походить від традиційних документів, які закріплювали новий суспільний договір чи нову систему, “конституювали” нові інститути конституцією. З іншого погляду, етатистичного, предметом даного виду права є відносини, які виникають при здійсненні державної влади і полягають у визначенні структури державної влади, надання державою свободи діяльності окремого індивіда. В цьому розумінні воно розуміється як державне право, яке покладено в основу вчення про державу.

Інший підхід, який визначається згаданим дослідником є нормативно-правовий. Предметом конституційного права в цьому змісті є правові відносини, врегульовані нормами конституції. Поряд з цим, автор визначає традиційне розуміння конституційного права та його предмету. В цьому розумінні він вважає, що конституційне право створилось у зв'язку з необхідністю врегулювати правила щодо діяльності інститутів держави, фізичної особи, а потім також політичних партій та системи державного управління. Його розвиток пов'язаний також із розвитком демократії та поняття свободи та правової держави.

Таким чином, Карел Кліма під предметом конституційного права розуміє визначені принципи та види відносин у суспільстві та суспільних інститутах. Він зазначає, що дані відносини, як правило, закріплені в нормативних чи інших джерелах (писаних і неписаних) і утворюють таким чином загальноправову основу конституційного права. Саме ця загальноправова основа, як правило, є тотожною тому, що утворює предмет регулювання конституції як найголовнішого формального джерела конституційного права. В цьому сенсі предмет конституційного права як визначена самостійна область суспільних відносин відповідає декільком пов'язаним та своєрідним групам:

1. основні засади державної влади та її державно-правова природа:



- принцип самостійності (суверенітет народу, контрольованість, політико-змагальний характер);
 - суверенітет внутрішній та зовнішній, в тому числі засади діяльності в міжнародних відносинах та організаціях;
 - сутність та форма територіального устрою;
 - форма влади у контексті поділу державної влади між центральними органами державної влади як по горизонталі так і по вертикалі (включаючи місцеве самоврядування);
 - спосіб створення вищих органів державної влади, зокрема їхні вибори чи призначення, в тому числі безпосереднє здійснення влади народом;
 - спосіб прийняття рішень органами державної влади, законодавчі (зокрема, конституційні та законодавчі), виконавчі, судові та інші повноваження;
 - відповідальність органів державної влади, перевірка їхньої діяльності.
2. Основні засади суспільного самоврядування (територіального, політичного, професійного, релігійного та ін.).
3. Визнання та визначення свободи індивіда у вигляді основних прав та свобод та гарантування їхньої реалізації державною владою.
4. Основи політичної демократії (у вигляді свободи змагальності політичних сил).
5. Основні засади системи юстиції, принципи організації і діяльності судочинства, враховуючи конституційне судочинство.
6. Конституційно-правова символіка.
- Поряд з цим автором зазначається, що конституційне право може визнавати і врегульовувати й інші

типи відносин, такі як визнання та реалізація національного суверенітету, закріплення державної релігії, відношення конституційно незалежного суб'єкту до наддержавних організацій та ін. Дослідник вважає, що визначення обсягу предмету конституційного права та його розуміння може відрізнитись в різних правових системах. Але однозначно зазначає, посилаючись на теорію Кельзена, що суб'єктивізм у розумінні предмету конституційного права завжди буде обмежуватись межами так званих основних засад суспільних відносин, пов'язаних із основами державної влади та основами статусу людини та громадянина [5; С. 30-32].

Узагальнюючи вищенаведене можна зробити наступні висновки. Наука конституційного права Чеської Республіки є надзвичайно розвинутою. Водночас вона відображає європейський погляд на проблему предмета конституційного права. Разом з тим, чеські науковці ґрунтовно підходять до визначення цього питання, що проявляється у різноманітних класифікаційних схемах суспільних відносин, що складають предмет конституційного права. Впевнений, що з допомогою цієї статті наукові розробки та досвід чеських конституціоналістів може стати у нагоді українським та й іншим науковцям у дослідженні предмету конституційного права на пострадянському просторі.

Проведене дослідження обумовлює необхідність проведення подальших наукових розвідок, зокрема щодо поняття конституційного права, ознак конституційного права, ознак предмету конституційного права Чеської Республіки, порівняльної характеристики положень науки конституційного права Чеської Республіки, України, Російської Федерації та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Filip J. Ústavní právo České republiky. 1. díl. Základní pojmy a instituty. Ústavní základy ČR. – Brno: Masarykova univerzita, 1997. – 393 с.
2. Ústavní právo a státověda [Grospič J., Hřebejk J., Jiráskova V. та ін.] / V. Pavlíček. – Praha: Linde Praha a.s., 1998. – 365 с. – 1. Díl. Obecná státověda – 1998. – 365 с. (Бібліотека юридичного факультету Карлового університету в м. Прага)
3. Klíma K. Ústavní právo. 2. vydání. – Praha: Bohemia juris kapitál, a.s., 1999. – 484 с.
4. Křokochka V. Ústavní systémy evropských států / V. Křokochka – Praha, 1996 (Бібліотека юридичного факультету Карлового університету в м. Прага)
5. Klíma K. Ústavní právo / Karel Klíma 2. rozšířené vydání. – Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004. – 815 с.